رۆڵی دوکتور قاسملوو
له بزووتنه‌وه‌ی کورد و
حیزبی دیمۆکرات دا *

نووسینی: ئیسماعیل زارعی

شـــەهید دوکتــور عەبــدولڕەحمان قــاسملوو دووەمـــین ڕێبـــەری کاریزمـــای حیزبـــی دیموکراتی کوردستانە، کـە یـەکێك لـە بـەرزترین ڕێبـەرەکانی نەتـەوەی کوردیشـە. دوکتور قـاسملووی شـەهید، کاریگەرییـەکی هێنـدە زۆری لـە سـەر حیـزب و پرسـی نەتەوەیی کورد و پرسی خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کورد هەبووە کە دەکـرێ سەردەمی ڕۆڵگێڕان و ئەکتیڤ بوونی ئەو شەهیدە بە قۆنـاغێکی تایبـەتی دانـێین و تەنانەت ڕەنگە خراپ نەبێ کە مێژووی حیزبی دیمـوکراتی کوردسـتانی ئێـرانیش بـە چەند بەشی پێش دوکتور قاسملوو و سـەردەمی دوکتـور قـاسملوو و پـاش دوکتـور قاسلموو دابەش بکەین. دەکرێ ژیانی سیاسـی دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملووی شەهید بە قۆناغێکی گرینگ لە ژیانی سیاسیی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات و حیزبی دیموکراتی کوردستانیش بزانین.

زۆر نووسەر و لێکۆڵەر لـە سـەر ژیـان و ڕۆڵـی سیاسـیی دوکتـور عەبـدولڕەحمان قاسملوو و هەروەها لە سەر چۆنییەتیی شەهیدبوونی دەستیان بۆ نووسـین بـردووە و هەر کام لەوان لە ڕوانگەی خۆیەوە ئەو مەسەلەیەی هەڵ سـەنگاندوە. زۆر کەسـی وەك بـەڕێز مامۆسـتا "عەبـدوڵڵا حەسـەنزادە" و کـاك "جـەلیل گـادانی" لـە سـەر کەسـایەتیی شـەهیدی مـەزن چـاوپێکەوتن و لێـدوان یـان نووسـینیان هـەبووە. لـە کەسایەتییە بیانییەکانیش دەتوانین ئاماژە بـە کەسـێکی وەکـوو "کـریس کۆچـێرا" بکەین. لـە کتێبـی "خـەباتخوازیی کـورد"دا بـە تێـرو تەسـەلی باسـی ڕۆڵـی شـەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملووی نـەمر و شـێوەی شـەهیدبوونی دەکـا کـە شـیاوی سەرنج و لـێوردبوونەوەیە.

شیاوی ئاماژە پێدانە کە چـوار کتێبـی تایبـەتی لـە سـەر شـەهیدی مـەزن چـاپ کـراون کـە کـاك کـاوە بـەهرامی زەحمـەتی ئامـادەکردن و کۆکردنـەوەی دوو کتێـب لەوانـەی کێشـاوە. یەکـەمیان کتێبـی "دوکتـور قـاسملوو ڕێبـەرێکی مـۆدێرن و شۆڕشگێڕ"ە و ئەوی تریش کتێبی "تاڤگەی هەقیقەتە" کـە تـا ئێسـتا دوو بـەرگی چاپ کراوە و زۆر لەو نووسین و وتارانەی شەهید دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملوو

له خۆیان دەگرن. هەروەها کتێبێکی بە پێزی دیکەش لە سەر کەسایەتیی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، بە ناوی "قاسملوو لە ڕێبازی دا زیندووە" چاپ بووە کە کاک قادر وریا زەحمەتی نووسین و وەرگێڕان و ئامادە کردنی کێشاوە. جیا لەو سێ کتێبەی سەرەوە کتێبی ئیسکۆرت بەرەو تاران، یەکێکی دیکە لەو کتێبانەیە کە باس لە ڕووداوی شەهید بوونی دوکتور قاسملووی نەمر دەکا. خوێنەری خۆشەویست دەتوانی بۆ زیاتر ئاشنابوون لەگەڵ کەسایەتیی ئەو شەهیدە مەزنە چاوێك لەو سەرچاوانەی سەرەوە بکا. ئێمەش بە ئاماژەکردن بەو وتە و نووسین و وتار و کتێبانەیە کە بابەتەکەمان دادەڕێژین. مامۆستا هوشمەند عەلی، دانیشتووی شاری کۆیە، بۆ نامەی ماستەر(فوق لیسانس)ی خۆی لێکۆڵینەوەیەکی تێرو تەسەلی لە سەر کەسایەتی و ڕۆڵی شەهیدی مەزن کردوە کە ئێمە لەم بەشە لە نووسینەکەماندا زۆری کەڵك لێ وەردەگرین. تێزەکەی بەڕێز هوشمەند عەلی کە شتێکی جوان و تایبەتییە لە زانکۆی کۆیە بە پلەی زۆرباش وەرگیراوە.

دوکتور قاسملوو لە بنەماڵەیەکی مولکدار و دەست ڕۆیشتوودا لە دایك بووە، ناوی باوکی محەممەد ئاغا(مەمەد ئاغا) بووە کە سەر بە هۆزی دێبۆکرین. دایکی عەبدوڕەحمان ئاشووری بووە و ناوی فاتیمە بووە. دوکتور قاسملوو لە شەوی یەلدای ساڵی ١٩٣٠ و لە شاری ورمێ لە دایك بووە. لە دایکبوونی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو هاوکات بووە لەگەڵ شەهیدبوونی سمایل ئاغای سمکۆ.

ئا: تایبەتمەندیو کەسایەتیی دوکتور:

ئەگەر بمانەوێ زۆر بە تێرو تەسەلی باس لە سەردەمی ئەندامبوونی دوکتور قاسملوو لە حیزبی دیموکراتی کوردستان دا بکەین و کەمتر ئاماژە بە سەردەمی منداڵی و لاوێتی بدەین، دەبێ لێرەوە سەرەتا باسی کۆمەڵێك تایبەتمەندیی تاکەکەسیی دوکتور قاسملووی نەمر بکەین و دواتر باسی هێندێك ڕووداوی گرینگ لە سەردەمی ئەندامبوونی ئەو شەهیدە مەزنەدا بکەین.

تایبەتمەندییەك کە زۆر جار سەرنجی خەڵکی بۆ لای دوکتور قاسملوو ڕاکێشاوە و لەگەڵ ئەوەدا گرینگی و ڕۆڵێکی بەرزی هەبووە لە بالابوونی کەسایەتی و

بـەرزبوونی ئاسـتی تێگەیشـتنی دوکتـور قـاسملووی نـەمردا شـارەزابوونی دوکتـور قـاسملووی نـەمرە لـە سـەر چـەند زمـان . "بـە شـێوەیەکی گشـتی دوکتـور عەبدولڕەحمان قاسملوو زمانـەکانی: کـوردی، فارسـی، ئـازەری، تـورکی، عـەرەبی، فەرەنسی، ئنگلیزی، چیکی بە باشی زانیـوە و لـە هـەمان کاتیشـدا توانیویـەتی بـە چەند زمانێکی دیکـەی وەك ئالمـانی و رووسـیو پۆلـۆنی گفتوگـۆ بکـات[1]."لـە سـەر ئەوەی کە زمان زانین تا چ رادەیەك گرینگیی هەیە لە سەر جیهان بینی و روانگـەی ئەو تاکەی کە زمانێکی تر جگە لە زمانی زگماکی دەزانێ دەتوانین ئامـاژە بـەو وتـە گرینگ و فەلسەفییە بکەین کە فەیلەسووفێکی زمانناس لەو بـارەوە کردوویـەتی: " وێنـاکردنی زمانێـك وێنـاکردنی فـۆڕمێکی ژیانـە[2]". لـە راسـتییش دا سـنووری تێگەیشتنی ئێمە، سنووری جیهان بینی ئێمە و ئاستی بەرزی و نەوی بوونی روانگـە و لۆژیکی بوونی ئێمە و مامڵـەکردنمان لەگـەڵ دیـاردە و پرسـەکان، تـا ئـەو رادەیـە دەچێتە پێش کە زمانمان ئیزنمان پێ دەدا. ئەگەر تاکێك لە سـەر زمانـەکانی دیکـە شارەزا بێ، سروشتییە سنووری ئەو شتانەی لـە سـەرەوە و زۆر لایـەن و رەهەنـدی دیکەی وەکوو شارەزابوون لە سەر رەهەندەکانی دیکەی ئەو زمانـە کـە نەتەوەیـەك یان چەند نەتەوە قسەی پێ دەکەن زیاتر دەچێتە سەر و بەرینتر دەبێ. هەربۆیەش شارەزا بوونی شەهید دوکتور قاسملوو لە زمانەکان دا، هۆکارێکی زۆر گـرینگ بـووە بۆ زیاتر شـارەزابوونی شـەهیدی مـەزن لـە سـەر هـەموو ئـەو شـتانەی لـە سـەرەوە باسمان کـردن و یـەکێك لـەو فاکتەرانـە بـووە کـە بۆتـە هـۆی سـەرکەوتووتر بـوونی دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملوو لـە کـاری دیپلۆماسـی و ژیـانی رۆژانـە و ئاسـایی خۆیدا.

دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو سەبارەت بەوە کە چۆن مرۆڤێـك بـووە و چـۆنی لە ژیان روانیوە و کاتەکانی ژیانی بە چیەوە سەرف کـردوە و چـۆن ژیـانی بـە سـەر بردوە دەڵێ: "من هەمیشە مرۆڤێکی گەشبین بووم و لـە سـەختترین بارودۆخەکانـدا توانای دان بە خۆدا گرتنم هەبووە کە تا ئێستەش نەگۆڕاوم. جگە لەمە زۆر حەز لـە

خوێندنەوە دەکەم و هەمیشە بە دوای گۆڤار و ڕۆژنامەی دەرەکی و ئێرانی دەکـەوم و دەخوێنمەوە، لە هەمان کاتدا زۆر حەز لە خوێندنەوەی ڕۆمـان و بابـەتی زانسـتی دەکـەم...[3] ". هێلێنـای خێزانـی سـەبارەت بـە نوێخـواز بـوون و زانـابوونی دوکتـور قاسملووی نەمر ئاماژە بەوە دەکا کـە کەسـێکی بـەفیز نـەبووە و کەسـێکی زۆر لـە سـەرەخۆ و هێـدی و خۆمانـە بـووە و توانـایی دۆسـتایەتی و هـەڵکردن لەگـەڵ دەوروبەرەکانیدا زۆر بووە.

بە هۆی ئـەوەی کـە شـەهیدی مـەزن زۆر لـە وڵاتـانی ئوروپـایی گـەڕاوە و زۆری موتاڵا لە سەر شـێوەی ژیـان و کلتـوور و چوارچـێوەی جوغرافیـایی و مێـژووی ئـەو وڵات و نەتەوانــە هــەبووە شــارەزایییەکی یــەکجار زۆری لــە ســەر ئــەو وڵات و نەتەوەگەلە هەبووە و ئەوەش خـۆی یارمەتییـەکی زۆری داوە بـۆ ئـەوەی لـە کـاری دیپلۆماسـی و پشـتیوانی دروسـت کـردن بـۆ هەوڵـەکانی خـۆی و بـۆ حیزبەکـەی سەرکەوتوو و بەتوانا بێ. دیـارە لێـرەدا نـاتوانین ئامـاژە بـە ئاسـتی تێگەیشـتوویی شەهیدی مەزن لە سەر ئەو نەتەوە و کلتوورانە بدەین، بەڵام دەتـوانین وەك نموونـە و ئـەزموونی تاکەکەسـیی خـۆی لـە سـەر داب و نـەریتی کـوردەواری و ئـەدەب و کولتووری کورد ئاماژە بـە هەسـتی کوردایـەتیی ئـەو شـەهیدە بکـەین و لـە لایـەکی دیکەوە دەکرێ ئاماژە بە هۆگر بوونی شەهیدی مەزن بۆ ئەدەبیات و زمانی کـوردی بکەین. پێشەکییەك کە بۆ "تاریك و روون"ی مامۆستا "هێمن موکریانی"، شـاعیری نەتەوەیی و بـەرزی نەتـەوەی کـوردی نووسـیوە، نیشـان دەدا کـە شـەهید دوکتـور عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو بوارەش دا زۆر تامەزرۆ بووە و تەنانەت توانایی باش و بەرزیشی هەبووە.

دوکتور کۆشنەر سەبارەت بـە کەسـایەتیی دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملوو لـە ڕێوڕەسمی ساڵرۆژی شەهیدبوونی قـاسملوو لـە سـاڵی ١٩٩٠دا دەڵـێ: "دەتـوانم بـە ڕاشـکاوی بڵـێم بـۆم دەرکـەوتوە کـە لـە دونیـای سـێهەمدا و لـە نێـو کەسـایەتی و سەرۆکەکاندا د. قاسملوو بێ هاوتا بوو. زانـایی، لێبـوردوویی، ئاشـنایی بـە زمـان و

فەرهەنگی زۆر لە نەتەوەکانی دیکە، ئاشتیخوازی، دڵپاکی و بێ کینەیی، بەشێك بوون لە تایبەتمەندییەکانی د. قاسملوو[4]". کەسایەتیی دوکتور قاسملووی نەمر لە لای زۆر لە بیانییەکانیش جێگای سەرنج و لێوردبوونەوە و سەرسوڕمان بوو. کەسایەتیی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملووی نەمر بەڕاستی و بە حەق شیاوی ڕێز لێگرتن و لێتۆژینەوە بوو.

ڕەنگە بەهێزترین و سەرنجڕاکێشترین تایبەتمەندیی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو دیموکرات بوونی بێ. باوەڕی دوکتور قاسملووی نەمر بە دیموکراسی تا ئەو ڕادەیە کە وەك خۆی دەفەرموێ: "خراپترین دیموکراسیم، لە باشترین دیکتاتۆری پێ باشترە". دیموکرات بوونی دکتور قاسملوو لە ژیانی ڕۆژانەشیدا شتێکی بەرچاو بوو. ئەو بە گیان و دڵ باوەڕی بە دیموکراسی و هەموو ئەو ڕەهەندانە هەبوو کە دیموکراسی لە خۆی دەگرتن. هەروەك مامۆستا حەسەن زادە لە کتێبی نیوسەدە تێکۆشاندا ئاماژە بەوە دەکا کە سەرەڕای دژایەتیی کاك ئەحمەد تۆفیق لەگەڵ دوکتور قاسملوو، سەرەڕای ئەو هەموو خراپییانە کە کاك ئەحمەد لەگەڵ حیزبی دیموکراتی کوردستان کردی و ئەو هەموو هەوڵانەی کە دواجار بە زەرەری جووڵانەوەی نەتەوەی کورد و حیزبی دیموکراتی کوردستان تەواو دەبوو، ئەوە لە سەر پێشنیاری دوکتور قاسملوویە لە لایەن ئەندامانی کۆنفرانسی سێهەمەوە پێشنیار دەکرێ کە جارێکی دیکەش پێوەندیی پێوە بگیرێتەوە و داوای هاوکاری و ئەندامبوون لە حیزبی لێ بکەنەوە. مامۆستا بەو شێوەیە بۆمان دەگێڕێتەوە کە: "... لە کۆنفرانس دا(مەبەست لە کۆنفرانسی سێهەمە) بە توندی داوا کرا کە لە حیزب دەر بکرێ. خەریك بوو بڕیاری دەرکردن بدرێ کە شەهیدی نەمر دوکتور قاسملوو هاتە دەنگ و گوتی هاوڕێیان! ئەمن دەزانم ئەحمەد تۆفیق سەرەڕۆیە و خەتای حیزبیی لە سەرە. لە نێوە ئێوەش دا کەس نیە بە قەدەر من لە لایەن ناوبراوەوە خەراپەی لەگەڵ کرابێ. بەڵام ئێمە ئێستا خەریکی دامەزراندن و جێگیرکردنی ئوسوولی حیزبیین، چۆن دەکرێ هەر

لێرەدا بۆخۆمان پێشێلی بکەین. ئەو برایە ئەندامی حیزبە. دەبێ بانگ کرێ بۆ کۆبوونەوەی حیزبی، قسەی لەگەڵ بکرێ و هەوڵ بدرێ رەفتاری خۆی باش بکا. ئەگەر خۆی ئیسلاح کرد و رێ و شوێنی حیزبیی بە جێ هێنا باشتر. ئەگەریش نا، ئەودەم کۆمیتەی ناوەندی دەتوانێ دەری بکا...[4] ".

تایبەتمەندییەکی دیکەی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملووی نەمر رەخنەگر بوونی بوو. شکی تێدا نییە کەسێکی دیموکرات جیا لەوەی کە رەخنەگریشە، رەخنەوەرگریشە. ئەوە لە ناو کەسایەتی دوکتور قاسملووی نەمردا زۆر وەبەرچاو دەکەوت. دوکتور قاسملوو کەمتر دەکەوتە بەر هەستیاری و دەمارگرژییەوە و داب و نەریت و پرسێك کە لە روانگەی ئەوەوە باش نەبوایە، زۆر بوێرانە، رەخنە لێ دەگرت. "بە چاو خشاندنەوەیەك بە سەر وتارو هەڵوێستەکانی دوکتور قاسملوودا بە سانایی ئەم راستیەمان بۆ دەردەکەوێت کە قاسملوو ئەو شۆڕشگێڕە راستەقینەیەیە کە ئازایانە نەریتەکان، پێوەندییە کۆمەڵایەتییە کۆنەکان، رەوتی بزووتنەوە و گوتاری زاڵی کۆمەڵگاکەی دەخاتە ژێر پرسیار و رێگایەکی نوێ پێشنیار دەکات کە بە کردەوەش بۆ سەقامگیرکردنی هەنگاو دەنێ[5]".

ب: سەرەتای دەستپێکی کار و تێکۆشانی سیاسی

دوکتور قاسملووی نەمر لە بنەماڵەیەکی کوردپەروەردا لە دایك بوو و هەر ئەو کەشەی بنەماڵەکەشی کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لە سەر هۆگربوونی دوکتور قاسملوو بە کاری سیاسیی و چارەنووسی نەتەوەی کورد لە رێگای دیپلۆماتییەوە هەبووە. سەرەتای دەستپێکردنی ژیانی سیاسی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی منداڵی و مێرمنداڵبوونی. هۆکاری سەرەکیی ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە کە بنەماڵەی قاسملوو بنەماڵەیەکی تێکەڵاو بە سیاسەت بوون و شەهیدی مەزن خۆی لەم بارەیەوە دەفەرمێ: "هەرچەندە تەمەنم ١١ ساڵ بوو، بەڵام وەك زۆر منداڵی ئەو سەردەمە سیاسەت سەرنجی راکێشا بووم[6]". لە تافی منداڵییەوە ئاشنابوون بە کاری سیاسی بێگومان باش ئەزموون کۆکردنەوە و باش تێگەیشتن لە کاری دیپلۆماسیی بەدواوە دەبێ. دوکتوری مەزن خۆی بە زمانی

خۆی لە شوێنێکی دیکەش هەر ئاماژە بەوە دەکا و دەڵێ: "یەکێک لە بابەتە گرینگەکان ئەوەیە کە من هەر لە سەرەتای تەمەنی گەنجییەوە دەستم کردوە بە خەبات کردن و شەڕ دژی زوڵم و جیاوازیی نەتەوایەتی[7]".

بەڵام بە شێوەیەکی فەرمی و دیار تێکۆشانی شەهید دوکتور قاسملووی نەمر دەگەڕێتەوە بۆ ئەندامبوونی ناوبراو لە یەکیەتی لاوانی دیموکراتی کوردستان دا. بە پێی سەرچاوەکان شەهیدی مەزن لە تەمەنی پازدەساڵی و لە ساڵی ١٩٤٥دا بۆتە ئەندامی یەکیەتیی لاوانی دیموکراتی کوردستان و پاشان لە ورمێ دەستی بە تێکۆشانی حیزبی کردوە. پرۆفیسۆر عیزەددین مستەفا رەسووڵ لەم پێوەندییەدا ئاماژە دەکا کە: "بارودۆخی گونجاوی خێزانەکەی پاڵی بە عەبدوڕەحمانەوە نا بۆ ئەوەی هەر لە سەرەتای تەمەنی لاویەوە دەست بکات بە تێکۆشان لە پێناوی کوردستاندا و لە ساڵی ١٩٤٥دا لە تەمەنی ١٥ ساڵیدا بوو کە یەکێتی لاوانی لە شاری ورمێ دامەزراند[8]". لە رۆژنامەی کوردستان و چەند بڵاڤۆکێکی دیکەی حدکاش دا هەر ئەو شتە بە شێوەیەکی دیکە باس کراوە، بەڵام ئاماژە بەوە نەکراوە کە خودی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو تەمەنەدا یەکیەتیی لاوانی دامەزراند بێ. رەنگە لەو تەمەنەدا قاسملوو بووبێتە ئەندامی رەسمیی ئەو رێکخراوە کە راستەوخۆ لە ژێر سێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستاندا تێکۆشانی دەکرد و پێوەندییەکی قووڵی لەگەڵ ئەو حیزبەدا هەبوو و لە راستیدا ئێستاش ئەو پێوەندییە هەر وا بە گەرم و گوڕی ماوەتەوە و یەکیەتی لاوان وەکوو رێکخراوێکی بەرهەمی ئەو حیزبە چاوی لێ دەکرێ.

هەروەها دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئەورووپادا تێکۆشانی سیاسیی خۆی دەکا. لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٩، ئەو کات کە دوکتور قاسملووی نەمر لە ئورووپا خوێندکار بووە کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد دادەمەزرێ و بەڵام ئەمجارەیان خودی دوکتور عەبدولڕەحمانی قاسملوو دەستی لە دامەزراندنی ئەو رێکخراوە دا هەبووە. "یەکێک لە چالاکییەکانی کۆمەڵەی

خوێندکارانی کورد لە ئەورووپا بەشداری کردنیان بوو لە میهرەجانی دووهەمی لاوان و قوتابیانی جیهاندا، کە هاوینی ساڵی ١٩٤٩ لە شاری "بوداپست"، بەسترا و نوێنەرانی ئەم کۆمەڵەیە توانیان بەشداری بکەن و دەنگی کورد بگەیەننە دەرەوە و باسی بارودۆخی ئەوسای کورد رابگەیەنن[9]". نەتەوەیی بوونی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە لایەك و دژ بوونی حیزبی توودە بەرامبەر بە خەباتی نەتەوایەتی لە لایەکی دیکە، وای کرد کە رۆڵی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو رێکخراوەدا کەمڕەنگ بێتەوە. دوکتور قاسملوو ئەو کات کادری حیزبی توودە بوو.

جێی خۆیەتی بڵێین، دوکتور قاسملوو ساڵی ١٩٤٧ دەچێتە تاران و لەوێ سەرقاڵی خوێندنی ئامادەیی دەبێ، دیارە هەر لەو ساڵەشدا پێوەندی بە حیزبی تودەوە دەگرێ و بەم شێوەیە دەبێتە ئەندامی حیزبی توودە. لەم بارەیەوە مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەن زادە لە تێزەکەی کاك هوشمەنددا بە تێر و تەسەلی لە سەر ئەو بەشە لە ژیانی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لێدوانی هەبووە و بە روونی ئەو قۆناغەشی وەکوو زۆر سەردەمی دیکەی ژیانی قاسملوو روون کردۆتەوە کە شیاوی ئاماژە پێکردن و سەرنجدانن. دوکتور قاسملوو لە وتارێك دا کە بە خراپ باسی شا دەکا و هێرش دەکاتە سەر سیاسەتەکانی دەسەڵاتی ئەو کات لە ساڵەکانی ١٩٤٨ و ١٩٤٩وە دەکەوێتە ژێر گوشار و زەختەوە و بە ناچار دەچێتە چێکۆسلۆڤاکیای ئەوکات و لە پراگ دەگیرسێتەوە. پڕاگی سەردەمێك کە لەو سەردەمەدا لەوێ کەشی مارکسیست بوون زۆر بەهێزبوو و هەروەها بیرۆکەی دژە مارکسیستیش هێدی هێدی سەری هەڵ دەدا و باسی لێوە دەکرا و هەر ئەو سەردەمەش قوتابخانەیەکی فەلسەفیی بەهێزی وەکوو بازنەی ڤییەن لە پڕاگدا زۆر بەهێز و بەنفووز بوو. دوکتور قاسملوو لەو کەشەی ئەو کاتی پڕاگدا درێژەی بە کاری سیاسیی خۆی دا. بەڵام زۆری نەخایاند دوکتور قاسملوو لەگەڵ گۆڕانێك کە لە ئێراندا رووی دا و موسەددیق هاتە سەر کار، گەڕایەوە تاران. دواتر بۆ پێوەندیی تەشکیلاتی و سیاسیی نێوان حیزبی توودە و حیزبی دیموکراتی کوردستان،

کومیتـەی "کـاك" پێـك دێ کـە دوکتـور قـاسملوو لەوێدا دەبێتـە نوێنـەری بەشـی کوردستان و دەنێردرێتەوە کوردستان.

"قاسملوو لە ماوەی ساڵەکانی ١٩٥٣ – ١٩٥٩ دا هەرچەندە تێکۆشانی سیاسـیی خۆی لە چوارچێوەی سیاسەت و ئایدیۆلۆژییەتی توودەدا پەرە پـێ داوە، بـەڵام لـە زۆر کاتیشدا رەخنەی توندی لەو حیزبە هەبووە و هەوڵی داوە لـە پـاڵ بزووتنـەوەی نەتەوایەتیی کورد لە ئێران دەرەتانی کاری سیاسی بۆ خۆی برەخسێنێت، بەڵام بـە هۆی سیاسەتی دوو لایەنەی قاسملوو، هەم لە تـوودە و هـەم لـە دیمـوکرات لـەوەدا سەرکەوتوو نەبووە و لـە لایـەن کادرەکـانی حیزبـی دیمـوکراتی کوردسـتانەوە و لـە سەرووی هەمووشیانەوە لەگەڵ عەبدوڵڵا ئیسحاقی، تووشی ناکۆکی و ململانێی توند بۆتەوە.[10] "

سـەبارەت بـە بەرپرسـایەتی دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملوو لـە نـاو حیزبـی دیموکراتدا لە شوێنێکدا خۆی دەڵێ: "لە بەهاری ساڵی ١٣٣٢(١٩٥٣ز)ی راسـتەوخۆ لە تێکۆشانی حدکادا بەشـداریم کـردوە و لـە ئۆرگانـەکانی بەڕێوەبـەریی حیزبیشـدا لێپرسراویەتیم هەبووە[11]". هەر لە درێژەدا کاتێـك دەیهـەوێ سـەبارەت بـە مێـژووی حیزب قسە بکا ئاماژە بەوە دەکا کە لـە نزیکـەوە ئاگـاداری زۆرێـك لـە رووداوەکـان بووە.

پاش ئەوەی دوکتور قاسملوو لەگەڵ ئەحمەد تۆفیق تووشی نـاکۆکی دەبـێ و لـە ئـەنجامی ئـەو ناکۆکییـەدا واز لـە حیزبـی دیمـوکراتی کوردسـتان دێنـێ ، دوکتـور قاسـلموو بـۆ مـاوەی نیزیـك بـە ١٠ سـاڵان لـە دوورەوە ئاگـاداری وەزعـی حیزبـی دیموکرات و رووداوەکانی دەبێ. لـەم بارەیـەوە خـۆی لـە شـوێنێك دا دەڵـێ: "بـەم چەشنە ئەمن لە ساڵی ١٣٣٩ هەتا ١٩٤٩ بەش بە حاڵی خۆم تەنیا لـە دەرەوە و لـە دوورەوە ئاگاداری وەزعی حیزب بووم[12]". جێی خۆیەتی ئاماژە بەوەش بکـەین کـە لە ئاکامی دژایەتییەکانی کاك ئەحمەد تۆفیق دا بوو کە دوکتور قاسملوو لـە حیزبـدا نەما. پاشان دوکتور قاسملوو دێتەوە کوردستان و بـە هاوکـاریی چـەند کەسـێك لـە

هاوڕێیانی دیکە کۆنفرانسی سێهەمی حیزب پێك دێنن. "هەتا بەیانی ١١ی ئازاری ساڵی ١٩٧٠ لە عێراق کە من هاتمەوە عێراق و لەگەڵ چەند کەسێك لە برادەرانی دیکە کۆنفرانسی سێهەمی حیزبمان پێك هێنا[13]". دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە ئاماژە کردن بە جووڵانەوەی ٤٦ — ٤٧ دا و وێڕای داخ دەربڕین بۆ شەهیدبوونی زۆر ئەندامی بەوەجی حیزب وەك مەلا ئاوارە و موعینی‌یەکان و سمایل شەریفزادە، باس لە ئەندامبوونی کەسانێکی دیکە دەکا کە ئەو کات دەیان توانی بەڕێوەبردنی حیزب بگرنە ئەستۆ. "لە نەتیجەدا ساڵی ١٣٤٨ ئەوانەی بۆ بەڕێوەبەریی حیزبی دیموکرات لە کوردستان مابوونەوە بریتی بوون لە: کاك ئەمیری قازی، مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەن زادە، هێمنی شاعیر و حەسەن رستگار. ئەو چوارانە وەك باڵی ناسیۆنالیستی لە حیزبدا دەهاتنە بەرچاو[14]". دواتریش باسی چەند ئەندامێکی دیکە دەکا بە ناوەکانی "محەممەد ئەمین سراجی" و "یوسف ریزوانی" و ئەوانەش وەك باڵی چەپ و پێشکەوتنخوازی ناو حیزب ناو دەبا. لە درێژەدا دوکتور قاسملوو بە هێنانەوەی ناوی ئەو شەش کەسە و کەریم حیسامی، ئاماژە بەوە دەکا کە ئەوان ئەو کات رێبەری حیزبیان لە سەر شان بووە و لە بەر نەبوونی جێ و رێ ناچار لە قاوەخانەیەکی کۆیە زۆر کۆبوونەوەیان گرتوە و سەرقاڵی زیندووکردنەوەی حیزب بوون و هەر لەوێشەوەیە کە دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو بەرنامە و پێڕەوی نێوخۆیی دەنووسێتەوە و دەیداتە دەست ئەو کەسانەی سەرەوە و بەشدارانی کۆنفرانسی سێهەم کە دوای لێدوان و دەستێوەردان، پەسند دەکرێ.

دوای ئەوە حیزبی دیموکرات کاری خۆی بە باشی بەڕێوە برد و زۆر تێکۆشانی بەرچاوی هەبوو. لەو نێوەدا دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو رۆڵێکی یەکجار گرینگی گێڕا. سەرکەوتنێکی گەورە کە دوکتور قاسملوو لە کورتە مێژووی رێبەرایەتی حدکادا ئاماژەی پێ دەدا لە ساڵی ١٣٥٠ بوو کە لە شاری کۆیە کۆنفرانسی سێهەم گیرا. "لەو کۆنفرانسەدا کومیتەی ناوەندی‌یەك هەڵ بژێردرا،

بەرنامە و پێڕەوی نێوخۆ پەسند کرا کە ئەوە سەرکەوتنێکی گەورە بوو[15]". بەدوای ئەوەدا لە پلینۆم وەك سکرتێری حیزب هەڵ دەبژێردرێ.

ساڵی ١٣٥٦ کە جم و جووڵ دەکەوێتە وڵاتی ئێرانەوە، دوکتور قاسملوو دەگەڕێتەوە کوردستانی عێراق و داوا دەکا کە بچنەوە وڵات. بەڵام زۆربەی ئەندامانی کومیتەی ناوەندیی ئەوکات دژایەتیی ئەو داوایە دەکەن. پاش ماوەیەك هەوڵ و تەقەلای دوکتور لە بەهاری ساڵی ١٣٥٧، واتە ساڵی شۆڕشی گەلانی ئێران دا، بەوە رازی دەبن کە کۆمیتەیەك دامەزرێنن و بچنەوە نێوخۆی وڵات. ئەو کومیتەیە ناوی کومیتەی زاگرۆس بوو کە ئەندامەکانی شەش کەس بوون. مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەن زادە لەم بارەوە دەفەرمێ: "زاگرۆس لە جێ دا سێ ئەندامی کومیتەی ناوەندی، دوکتور قاسملوو، کاك ئەمیری قازی و کاك هاشمی کەریمی و سێ کادری دیکە: سەید رسول دهقان، مەلا حەسەن شیوەسەڵی و عبدوڵڵا حەسەن زادە پێك هاتبوو.[16] " وەك مامۆستا حەسەن زادە ئاماژەی پێ دەکا کۆمیتەی زاگرۆس لە ماوەی کەمتر لە حەوتوویەك لە پاییزی هەمان ساڵدا خۆیان گەیاندەوە نێوخۆی وڵات و زۆریش کاریگەر بوو.

پ: رۆڵ و رێبازی دوکتور قاسملوو لە پاش شۆڕشی ئێران

ئەگەر بمانەوێ باسی ژیان و رۆڵی بەرچاوی سیاسیی دوکتور عەبدوڕەحمان قاسملوو لە پاش شۆڕشی گەلانی ئێران بکەین دەبێ باس لە رۆڵ و کاریگەریی دوکتوری مەزن و هەروەها هەڵسو کەوتی سیاسی و دیپلۆماتیکی ئەو لە دژی رژیمی کۆماری ئیسلامی بکەین. ئەو باسەش باسێکی هێندە کورت نییە کە بکرێ بە تەواوی لەم وتارەدا جێی بێتەوە. سەرەکیترین و گرینگترین سیاسەتی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە بەرامبەر رژیمی کۆماری ئیسلامیدا دانیشتن و وتووێژ بوو. دوکتور قاسملووش هەر وەك پێشەوای نەمر، دامەزرێنەری حیزبی دیموکراتی کوردستان، باوەڕی بە چارەسەری کێشەی کورد لە رێگایەکی ئاشتیخوازانەوە هەبوو و بە هەموو تواناوە هەوڵی دەدا لە رێگای دیالۆگ و وتووێژەوە ئەو کێشانە بێنە بەرباس و زەق بکرێنەوە و دواجار چارەسەر بکرێن و مافی پێویست و رەوا بە

کوردان بدرێ. یەکەمین نیشانەکانی پاش ئەو باوەڕە ئەوەیە کە ئەو کەسایەتییە باوەڕی بە ئاشتی هەبووە و نەفرەتی لە شەڕ و خوێنڕشتن بووە. وتووێژەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ کۆماری ئیسلامیی ئێران مێژووویەکی تایبەت بە خۆیان هەیە، کە دوکتور قاسملوو ئەگەر نەك لە هەموویان دا لە زۆربەیان دا بەشداربووە و رۆڵی بەرجەستەی گێڕاوە. لە کاتی وتووێژکردندا بوو کە رێژیمی کۆماری ئیسلامی پیلانی تیرۆر کردنی دوکتور قاسملووی داڕشت و بەداخەوە تێیدا سەرکەوتوو بوو.

"پاش ئەوەی شۆڕشی گەلانی ئێران بە رابەریی خومەینی یەکلایی کرایەوە و لە ١٩٧٩/٢/١دا خومەینی لە تاران نیشتەجێ بوو، قاسملوو وەك رێبەری حدکا هەڵوێستی خۆی بەرامبەر بە رژیمی نوێ دەربڕی و رۆژی ٩ی شوباتی ١٩٧٩ پەیامێکی ئاراستەی خومەینی کرد. بەڵام ئەم هەوڵەش بێئەنجام مایەوە., رۆژی ١٩٧٩/٢/١٠ حکومەتی کاتی بە سەرۆکایەتیی "مهدی بازرگان" دامەزرا بۆ یەکلایی کردنەوەی کێشەکان. قاسملوو لەسەر هەوڵە دیپلۆماسییەکانی بۆ چارەسەری کێشەی کورد بەردەوام بوو، بە تایبەتی کاتێك کە رۆژی ١٩٧٩/٣/٣١، چاوی بە بازرگان دەکەوێت و پشتیوانی حدکا لە دەوڵەتی کاتی رادەگەیەنێت، پاشان داوای کرد رێگە بدرێ نوێنەرانی دیموکرات لە رێگەی رادیۆو تەلەفزیۆنەوە داخوازییەکانی خەڵکی کوردستان بۆ گەلانی ئێران شی بکەنەوە، هەروەها داوا دەکا بۆ ئەوەی داخوازییەکانی خەڵکی کوردستان لە یاسای بنەڕەتیدا بگونجێنن، رێگە بدرێت نوێنەرانی خەڵکی کوردستان لە دانانی ئەو یاسایەدا بەشدار بن[17]".

شیاوی ئاماژە پێدانە کە پێوەندیی نێوان شەهید قاسملوو لەگەڵ کۆماری ئیسلامی هەر لە بنەڕەتدا باش نەبوو، چونکە لە بنەڕەتدا دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو خوازیاری دیموکراسی و مافی نەتەوایەتی و جیا لەوانەش داوای مافی خودموختاریی بۆ نەتەوەی کورد دەکرد و لە بەرامبەردا کۆماری ئیسلامی باوەڕی بە هیچکام لەوانە نەبوو. دوای ئەوەی لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە بە شێوەیەك

له شـێوەکان ئـەو داوایانـە رەت کرانـەوە و قـەبووڵ نـەکران ئـیدی دوکتـوری مـەزن سیاسەتێکی تاڕادەیەك رکەبەرانەی گرتـە بـەر و لەگـەڵ رژیمـی تـازە بـە دەسـەڵات گەیشـتوو کەوتـە ناکۆکیـیـەوە. یـەکێك لـە نموونـەکانی ئـەو ناکۆکییـە ئـەو کـات دەرکەوت کە دەفتەری سیاسیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ڕایگەیاند کـە لـە ریفرانـدۆم دا بەشـداری ناکـا، چـونکە ئـەو رژیمـە بـاوەڕی بـە هـیچ بنەمایـەکی دیموکراتیـك نییـە. هەربۆیـەش لـە کوردسـتاندا کـەمتر کەسـێك لـەو رێفراندۆمـەدا دەنگیان بە کۆمـاری ئیسـلامی دا، بـەڵام واقیعـی مەسـەلەکە بـەو شـێوەیە بـوو کـە کۆماری ئیسـلامی بـە رێژەیـەك دەنگـی یـەکجار زۆرەوە دەنگـی هێنایـەوە. مووسـا غەنی نژاد لە وتارێك دا کە باسی بناخەکانی دیموکراسی دەکا، زۆر بـاش ماهییـەتی ئـەو رێژیمـە روون دەکاتـەوە کـە ئـەو کـات دوکتـور عەبـدولڕەحمان قـاسملوو پێـی گەیشـتبوو و ئـەوەش لـە ورد بینـی و داهـاتووبینیی قـاسملوو ڕا دەهـات نـەك لـە دەمـارگرژیی نەتـەوەیی و هەسـتی نەتەوایـەتی یـان شـتێك بـە نـاوی بەرژەوەنـدیی حیزبی و لە لایەکی دیکە ئەوە مافی سەرەکی و گرنگترین داخواز و ویسـتی خـەڵکی کوردیش بوو. غـەنی نـژاد سـەبارەت بـەو رێفراندۆمـە و ئاکامـەکانی دەڵـێ: " ٩٨٪ دەنگیان بە شتێك داوە و ئەو ٢٪یە قسەیەکیان بۆ وتن نیە. بەڵام ئەوە دیموکراسی نیە. ئەمە جۆرێـك پۆپۆلیسـمە و ئـەم مەترسـیـیە، مەترسـیی فاشـیزمە، مەترسـیی رەگەزپـەرەستیە[18]".هەوڵەکانی شەهید دوکتور قاسملوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد، بە تایبـەتی هەوڵە ئاشتیخوازانەکانی، هێندە زۆرن کە ئێمە ناتوانین بـە تێـر و تەسەلی لێرەدا باسی هەموویان بکەین. یەکێکی دیکە لە هەوڵەکانی شەهید قاسملوو بریتی بوو لەوە کە پـاش ئـەوەی کـۆنگرەی ٤ی حیـزب گـیرا، دوکتـور قـاسملوو لـە ساڵی ١٩٨٠دا لێژنەیەك دەنێرێتە تاران و لە ٣ی شوباتی ١٩٨٠ ئـەو لێژنەیـە لەگـەڵ بنی سەدر وەك سەرۆك وەزیرانی ئەوکات کۆبوونەوە پێك دێنن.

جێی خۆیەتی لێرەدا ئاماژە بە شەڕی سێ مانگە بکەین. لە راستیدا شـەڕی سـێ مانگە لە ئاکامی تێکچوونی وتووێـژەکانی حیزبـی دیمـوکراتی کوردسـتانی ئێـران و

رژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران بوو کە لەو شەڕەشدا دوکتور قاسملوو ڕۆڵێکی بەرجەستە و باشی ڕێبەرایەتیی حیزبی هەبوو کە بەداخەوە ئەو کات ئەو شەڕە بە سەر خەڵکی کورددا سەپابوو.

ڕووداوێکی گرینگ لەو نێوەدا ڕوودانی جیابوونەوەی تاقمی حەوت کەسی لە حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران بوو. لێرەدا جێی خۆیەتی، بۆ ئەوەی دواتر سەری هەوداکەمان لێ ون نەبێ و لە بابەتی سەرەکیی باسەکەمان دوور نەکەوینەوە، ئاماژە بەوەش بدەین کە چەند ساڵێك پاش ئەو جیابوونەوەیەی تاقمی حەوت کەسی(پێڕەوانی کۆنگرەی ٤) جیابوونەوەیەکی گرینگی دیکەش ڕوودەدا کە دەکرێ بە گەورەترین جیابوونەوە لە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانی ناودێر بکەین. ئەو جیابوونەوەیەی دوایی کە ساڵی ١٣٦٧ رووی دا و لە ژێر ناوی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕدا، تێکۆشانی خۆی درێژە پێ دا. گرینگیی ئەو بابەتە یەکجار زۆرە، بە تایبەتی چونکە هەر دوو جیابوونەوەکان لە سەردەمی سکرتێربوونی شەهید دوکتور قاسملوودا بووە. هەڵسەنگاندنی ئەو دوو جیابوونەوەیە لێرەدا، ڕەنگە لە تەوەری سەرەکیی ئەم باسە دوورمان بخاتەوە*.

دواتر شەڕی چەکداری بە سەر خەڵکی کوردستان دا سەپا و پاش ئەوەی حیزب لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان پاشەکشەی کردبوو کۆنگرەی ٥یش گیرا، لەو کۆنگرەیەدا بڕیاری چوونە نێو شۆڕای میلیی موقاوەمەت درا، هەروەها دروشمی "بڕووخێ ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی" یش درا. لەو کۆنگرەیەشدا دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو وەك سکرتێری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران هەڵ بژێردرایەوە. لە پاش کۆنگرەی ٥ەوە تا پێش گیرانی کۆنگرەی ٦ دوکتور زۆر چاوپێکەوتن و وتووێژی هەبوون کە لە زۆربەیان دا باسی ئەوەی کردوە کە شەڕی ئێمە لە دژی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییە و شەڕێکی چەکدارانەی سەپێندراوە بە

سەر نەتەوەی کورددا و لەو ڕێگایەوە ئێمە دەتوانین بە مافەکانمان بگەین، چونکە ئەو ڕێژیمە ماهییەت و نێوەڕۆکێکی نادیموکراتیك و خوێنڕێژ و ناخەڵکیی هەیە.

دوو ساڵ دواتر کۆنگرەی شەشیش گیرا. لەو کۆنگرەیەشدا کە دوکتور قاسملوو وەك سکرتێری گشتیی حیزب هەڵ بژێردرا، کۆمەڵێك گرفت و باسی تازە هاتنە بەرباس کە ئاکامی باش و گونجاوی بۆ حیزب تێدا نەبوو. ئەو کۆنگرەیە لە زستانی ١٩٨٤دا گیرا. لەو کۆنگرەیەشدا هەر پێداگری لە سەر دروشمی ڕووخانی کۆماری ئیسلامی کرایەوە و جارێکی دیکە دوکتور قاسملوو بە سکرتێری گشتیی حیزب هەڵ بژێردرایەوە. کورتە باس، بابەتێکی تازە بوو کە لە کۆنگرەی شەشەم دا هاتە گۆڕێ و دوکتور قاسملوو هێنانە بەرباسی ئەو مەسەلەیە بە پێویست دەزانێ و مەبەست لەو باسەش بۆ ئەوە دەگێڕێتەوە کە فیکری توودەیی و ستالینیسم و ناسیۆنالیزمی عەشیرەیی لە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دا مابوو. جێی خۆیەتی لێرەدا لە زمان خودی دوکتور قاسملووەوە باسی ئەو دیاردەیە بکەین.

"بەڵام هەروا کە گوتم و کۆنگرەی پێنجەمیش دەری خست ئەو شێوە فکرکردنەوەی حیزبی توودە لە حیزبی ئێمەدا هەر مابوو. بەرە بەرە دەرکەوت کە ئەو شێوە بیرکردنەوە نەك هەر ماوە بەڵکوو پاش ماوەیەك کزی و بێدەنگی بەداخەوە خەریکە سەرلەنوێ پەرە دەستێنێ و بەدەنەی حیزبیش دەخوا. ئەوە بوو کە فکری ئەوەمان کردەوە ئێمە کارێکی وا بکەین مەرزبەندییەك بکرێ لە بەینی حیزبی دیموکرات و بیرو باوەڕی توودەیی، یانی بیرو باوەڕی بوروکراتیکی سانترالیستی یا ستالینیستی، ئەوە بوو کە "کورتەباسێك لە سەر سوسیالیزم"مان ئامادە کرد بۆ کۆنگرەی شەشەم. لە واقیع دا مەبەست لە "کورتە باس" پێك هێنانی ئەو مەرزبەندییە بوو بەینی هەموو ئەو کەسانە کە هێشتا بیرو باوەڕی توودەییان هەبوو و بەینی ئەوانە کە بە تەواوی دیموکرات بوون و ڕێگایەکی سەربەخۆ و دیموکراتیك و بلێین میللی لەباری کوردایەتییانەوە گرتبووە پێش.[19]".

دیاره ئەو کێشە و گرفتانە کە لە ئاکامی کورتە باس دا تووشی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوون کۆمەڵێك رووداوی گەورەشیان بەدوادا هات کە کەمتر ئاماژەیان پێ دراوە. یەکێك لەو بابەخانە ئەوە بوو کە زۆر پێشمەرگە و کادری دژ بەو بابەتە حیزبی دیموکراتی کوردستانیان بە جێ هێشت. کاتێك رێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ لە حیزبی دیموکرات جیابۆوە لە نامیلکەیەکدا بەو شێوەیە باسی ئەو نامیلکەیە دەکا "ئەو نامیلکەیە(مەبەست کورتەباسە) کە دووهەم جار لە دوایین پلینۆم پێش کۆنگرەی شەش کەوتە بەرباس، لە سەر پێشنیاری زۆربەی ئەندامانی پیلنۆم قەرار بوو لە نێو بەدەنەی حیزبدا باسی پێویستی لە سەر بکرێ و دوای ئەوە نەزەری ئەندامانی حیزبی لە سەر وەرگیرا بۆ پەسند کرانی یەکجاری بهێنرێتە کۆنگرە[20]".دیارە لە لاپەڕەکانی ١٥ و ١٦ و ١٧ی راپۆرتی کۆنفرانسی چوارەمی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران رێبەرایەتیی شۆڕشگێڕدا باسێکی کورت سەبارەت بە کورتە باس کراوە کە هێنانەوەی ئەو باسە لێرەدا پێویست نیە و بە گشتی کاکڵەی بابەتەکە هەر ئەو شتەیە کە شەهید دوکتور قاسملووش ئاماژەی پێ دەکا کە بە کۆمەڵێك کێشەوە ئەو نامیلکەیە قەبووڵ کرا و دواتریش هەر لەو راگەیەندراوەدا باس لەوە دەکا کە زۆر کەس کە موخالیفی کورتە باس بوون لە حیزب رۆیشتوون.

پاش چەند ساڵێك کۆنگرەی ٧یش گیرا. ئەو کەسانەی کە پێشتر لەگەڵ نامیلکەی کورتەباس دا دژایەتییان کردبوو، لە کۆنگرەی حەوتەمیش دا هەر مابوون و کۆمەڵێك باسی جیاوازی دیکەیان هێنایە گۆڕێ! کۆنگرەی حەوتەمی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە رێکەوتی ١٧ – ١٩٨٥/١٢/٢١ دا گیرا. لەو کۆنگرەیەشدا دوکتور قاسملوو وەك سکرتێری گشتیی حیزب هەڵ بژێردرایەوە. لە تێزەکەی کاك هوشمەندا باس لەوە کراوە کە لە کۆنگرەی حەوتەم دا دوکتور قاسملوو رووبەڕووی کۆمەڵێك باسی وەکوو فێدرالیزم و دروشمی سەربەخۆیی(مافی چارەنووس) بۆوە. دوکتور قاسملوو بە هەوڵ و لێکدانەوە و شیکردنەوە و

روونکردنــەوەی وەزعــی سیاسـیی و کۆمــەڵێك فاکتــەری دیکــە زۆرینــەی کــۆنگرەی هێنایە سەر ئەو قەناعەتە کە ئەو شتانە زەرووری و زۆر پێویست نین.

کۆنگرەی هەشتەمیش لە ساڵی ١٩٨٨دا گیرا. لەو کۆنگرەیـەدا دوکتـور قـاسملوو وەك سکرتێری گشتیی حیزب هەڵ بژێردرا، بەڵام رووبەڕووی گەورەترین دژایەتی لـە مێژووی سیاسی خۆی لە نێو حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دا بۆوە. بەشێکی زۆری ئەنــدامانی کــۆنگرەی هەشــتەم لەگــەڵ بۆچــوونێکی دوکتــور قــاسملوودا دژایەتییان هەبوو. ئەو بۆچوونەش لیستەی فیکس بوو. جێـی خۆیـەتی کـە لێـرەدا ئاماژە بەو خاڵەش بدەین کە هـەر لـەو کۆنگرەیـەدا بـوو کـە خـاڵی جیـایی دیـن لـە دەوڵەت باسی لێوەکرایەوە و بۆ جارێکی دیکەش پەسند کرایەوە. خاڵی جیایی دین لە دەوڵەت پاش کۆنگرەی چوارەمی حیزبەوە بە هۆی ئـەوە کـە حیـزب لـە وتوویـێژ لەگەڵ رێژیمی کۆماری ئیسلامیدا بوو نەما و دواتریش لـە کـۆنگرەی هەشـتەمدا بـە لەبەرچاوگرتنی بێ ئاکام بوون و شکستی وتووێژ جـارێکی دیکـە ئـەو خاڵـە لـە نێـو بەرنامەی حیزبدا گونجێندرایەوە. لەو کۆنگرەیەدا کۆمەڵێك کێشە گەیشتە ئەوپـەڕی خۆی و چـەند مـانگ دوای تـەواو بـوونی کـۆنگرە گـەورەترین جیابوونـەوەی حیـزب رووی دا. دوکتــور قــاسملوو بــەو جیابوونەوەیــە زۆر نیگــەران و ناراحــەت بــوو. نیگەرانیی دوکتور قاسملوو لە بەرپرسایەتی و دەروەست بوونێکەوە دەهات کـە بـە حیزبی دیموکرات و نەتەوەی کوردی هەبوو.

دوکتور قاسملوو لـە کـاتی جیابوونـەوەی ئـەو لایەنـەدا زۆر نیگـەران بـوو، بـەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەش دا حاشای لەوە نەدەکرد کـە ئەوانـەی جیابوونـەوە سـاڵانێك هاوڕێ و هاوسەنگەر و هاوئامانجی ئەویش بوون و هـەوڵی دڵپاکانـەی دا بـۆ ئـەوەی کە ئەو هاوڕێیانە لێی دوور نەکەونەوە. هەربۆیەش لە نامەیەکی دۆسـتانەدا بـۆ کـاك فەتاح کاویان یەکێك لە ئەندامانی جیابۆوە لە پاش کۆنگرەی هەشتەم دەنووسێ:

"پاش سڵاوێکی گەرمی برایانە

هێندێ دەنگۆ لە سەر تێکۆشانی ئێستای ئەو چەند هاوڕێیە کە لە کۆمیتەی ناوەندیدا نەماون بڵاوبۆتەوە کە هیوادارم راست نەبێ... بە ناوی هاوکاری و دۆستایەتیی چەند ساڵەمان پێم وایە مافی ئەوەم هەیە کە قسەکانی خۆم بە سەراحەت بکەم و دڵنیاشت دەکەم کە ئەم قسانە تەنیا و تەنیا لە رووی دڵسۆزییەوەیە..."

لە بەشێکی دیکە لەو نامەیەدا کە ئاماژەیە بە نیازپاکیی دوکتور قاسملوو و هەست بە بەرپرسایەتیکردنی قاسملوو هاتووە کە "بەڵام دەگەڵ ئەوە هەر کەس لەو هاوڕێیانە (بێ ئیستسنا) بگەڕێتەوە و هاوکاری بکا وەك لە کوردەواریدا باوە دەستی ماچ دەکەین[21]".

ج: شەهیدبوونی دوکتور قاسملوو

لە سەر شەهید بوونی دوکتور قاسملوو زۆر کەس بیرو ڕای دەربڕیوە، لە راستیدا زۆر لەو بۆچوونانە جیاواز و جۆراوجۆرن. ئێمە لەو پێوەندییەدا هێندێك لەو روانگە و بۆچوونانە دەخەینە بەرباس.

دوکتور قاسملوو کە لە سەر مێزی وتووێژ لەگەڵ نوێنەرە تیرۆریستەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی شەهید کرا، داخێکی گەورەی لە دڵی هەموو کوردێکی بە شەرەف و شۆڕشگێڕدا بەجێ هێشت. لە روانگەی کریس کۆچێراوە ئەو وتووێژانە لە لایەن بەڕێز مام جەلالەوە ڕێك خرا بوون. کۆچێرا بەم شێوەیە باس لە نیاز پاکی و هەوڵی مام جەلال بۆ چارەسەری کێشەی کورد لە ڕێگای وتووێژەوە دەکا: "تاڵەبانی لە لایەك بێ شك دەی ویست پاداشی ئەو "خزمەت"ە بداتەوە کە ساڵی ١٩٨٤ قاسملوو لە کاتی وتووێژی تاڵەبانی لەگەڵ سەدام حسێن دا پێی کردبوو[22]".

دیارە بەڕێز مام جەلال و هاوڕێیانی جیا لەوەی کە لە ڕێك خستنی ئەو وتووێژانەدا یارمەتییان داوە لە کاری پاراستن و بەشی ئەمنیی گیانی هەر دوو لاش دا بەشدار و بەرپرسیار بوون. پیلانێك کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بۆ تیرۆری دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو نابوویەوە زۆر لەوە سازمان دراوتر و ئامادەکراوتر بوو کە کوردەکان بیریان لێ دەکردەوە. "جەلال تاڵەبانی کە بە شێوەیەك زامنی

ئەمنییەتی چاوپێکەوتنەکان بوو، بۆ خۆی لە هەموو کۆبوونەوەکان بەشدار دەبێ و چەند ئەندامی یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستانیش چاوەدێریی شوێنەکەیان پێ دەسپێردرێ[23]".

"لە راستیدا داوەکەش هەر ئەوەیە. دوای ئەوە کە کۆبوونەوەیەکی مانگی مارس هەڵ دەوەشێتەوە، قەراری دیداری تازە بۆ رۆژەکانی ١٢ و ١٣ی ژوئیە دادەنرێ. ئەم جارە جەلال تاڵەبانی کە ئێرانییەکان رەخنەی زار بە هاوار بوونی لێ دەگرن بەشدار ناکەن و...[24] "

هەروەها کریس کۆچێرا سەبارەت بە پێگەی دوکتور قاسملوو و شەهید بوونی دەڵێ: "بە لە دەست دانی قاسملوو، بزووتنەوەی کورد لە تەواوەتیی خۆیدا کەسایەتییەکی بێ هاوتای لە دەست دا. رێبەری وەك قاسملوو کەم هەن کە هەموو کەس گوێی لێ دەگرت و رەنگە تەنیا کەسایەتیی کوردیش بێ کە تاڵەبانی(مەبەست لە بەڕێز مام جەلالە) بە قسەی دەکرد[25]".

کاك هوشمەندیش شتێکی لەو چەشنە دەڵێ و هۆکاری دانیشتنی شەهید قاسملوو لەگەڵ رێژیم دەگێڕێتەوە بۆ کۆمەڵێك فاکتەری گرینگ لەوانە تەواوبوونی شەڕی ئێران و عێراق و هاتنە سەرکاری رەفسەنجانی کە ئەوکات خۆی وەك باڵێکی میانەڕەو دەناساند و تێکدانی پێوەندی لەگەڵ شورای میللی موقاوەمەت و جیابوونەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - رێبەرایەتی شۆڕشگێڕ و درێژبوونی ماوەی خەبات و چاوەڕوانیی نەتەوەی کورد لە حیزبی دیموکرات لەو فاکتەرانەن. بەڵام باسی رۆڵی هەڤال مام جەلال دەکا کە هەوڵی داوە وتووێژ لە نێوان ئەو دوو لایەنە واتە قاسملوو و رێژیمی کۆنەپەرستی ئێراندا رێك بخات. لە خولی دووهەمی وتووێژدا داوا لە مام جەلال دەکرێ کە بەشداریی کۆبوونەوەکان نەکا. "لە بارەی بەشدار نەکردنی بەڕێز جەلال تاڵەبانی لە گفتوگۆکانی نێوان قاسملوو و ئێران، تاڵەبانی لە چاوپێکەوتنێکیدا دەگێڕێتەوە و دەڵێت: "لە دیداری چوارەمدا داوایان لە من کرد دەست لەو ناوبژیوانییە هەڵگرم تا "فازل رەسول" و

سـەرۆك "بـن بـلا" ڕێکـی بخـەن. ئـەوکات لێـی حـاڵی نـەبووم". پاشـان تاڵـەبانی دەپرسێت: "(مەبەستی لە دوکتور قاسملوویە) نازانم ئایا بۆ ئەوە بوو کە کەڵك لـەو پاسەوانییەی کە من بۆم دابین کردبوو نەبینیٚ؟[26]".

دواتریش پاش ئەوەی کە خومەینی دەمریٚ، ڕژیمی ئێران جـارێکی تـر لـە ڕێگـای د. فازلـەوە پێوەنـدی بـە دوکتـور قـاسملووەوە دەگـرن و دەیانـەویٚ درێـژە بـە وتووێژەکانی ڕابردوو بدەن. ڕۆژی ١٩٨٩/٧/١١ جارێکی دیکە لە شـاری ڤییـەن، بـە بەشداریی نوێنەرانی ڕژیم وتووێژ دەست پیٚ دەکاتەوە. محەممـەد جەعفـەر سـەحرا ڕوودی و حاجی مستەفەوی و ئەمیر مەنسوور بوزورگیـان نوێنـەرەکانی ڕژیـم بـوون. دوای گفتوگۆکانی ئەو ڕۆژە داوا دەکەن وتووێژەکە بکەوێتـە ڕۆژی دواتـر. عەبـدوڵڵا قادری ئازەر وەك لایەنی دوکتور قاسملوو و د. فـازڵ ڕەسـووڵیش وەکـو نێوبـژیوان بەشـداری دەکـەن. ئـەو ڕۆژەش کۆبوونەوەکـە وەدوا دەخـریٚ و ڕۆژی دواتـر واتـە ١٩٨٩/٧/١٣ کە ڕۆژی جێژنی قوربانی موسـڵمانان و ڕۆژی چـلەی مردنـی خومـەینی بـوو وتووێـژەکان دەسـت پـیٚ دەکەنـەوە. هوشمنـد عـەلی بـەم شـێوەیە بـاس لـە وردەکارییەکانی ئەو کارەساتە دەکا: "دوای درێژەدان بە گفتوگۆ، کاتژمێر ٧/٣٠ ی ئێوارە، بوزورگیـان بـە بیـانووی کڕینـی هەنـدیٚ خواردنـەوە دەچـێتە دەرەوە. لـەو کاتەدا بکوژەکان بە گـوێرەی ئـەو کاسـێتانەی کـە وتـەکانی هـەر دوو لای لـە سـەر تۆمار کراوە دەردەکەوێت هەر دوو لا لە کاتی وتووێژ کردندا بوون کە دەنگـی چـەند تەقەیەکی نزم دێت، دیارە ئەو چەکانەی بەکار هـاتوون دەنـگ شـاراوە بـوون، ئـیتر لـەو کاتـەدا قسـەکان دەپچـڕێن. بەمـەش گفتوگۆکـان لـە ئێـوارەی ١٣ی تـەمموزی ١٩٨٩دا بـە کارەسـات کۆتـایی پـیٚ هـات[27]". لـەو کارەسـاتەدا دوکتـور قـاسملوو و عەبدوڵڵا قادری ئازەر و فـازل مـەلا مـەحموود ڕەسـوول شـەهید دەبـن و محەممـەد ڕەحیمی (جەعفەر سەحراروودی) بە ناو دیپلۆماتیش بریندار دەبیٚ.

بەم شێوەیە زەبرێکی یەکجار گەورە لـە بزووتنـەوەی نەتـەوەیی کـورد و حیزبـی دیموکراتی کوردستانی ئێـران دەدریٚ. یـەکێك لـە بـە توانـاترین ڕێبـەرانی نەتـەوەی

کورد بە شێوەیەکی زۆر مەزڵوومانە و زۆر بێ بەزەییانە بە دەستی رێژیمی خوێنخۆری بە ماهییەت تیرۆریست و تیرۆرپەروەر شەهید دەکرێ. رێبەرێك کە رەنگە بۆ هەتا هەتایە وەك یەکێك لە ئاشتیخوازترین و زاناترین رێبەرانی نەتەوەی کورد باسی بکرێ.

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

*. جێی خۆیەتی بڵێین کە نووسەری ئەم وتارە ماوەیەکە سەرقاڵی وەرگێرانی تێزی فوق لیسانس(ماجستەر)ی بەرێز هوشمند عەلیە لە زمانی کوردییەوە بۆ سەر زمانی فارسی کە سەبارەت بە ژیان و کەسایەتیی دوکتور قاسملووی شەهیدە. خودی ئەم وتارەش بەشێکی زۆر کورتە لە لێکۆڵینەوەیەکی فیکری سەبارەت بە قەیرانەکانی نێو حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران، کە رەنگە لە دوو بەرگ دا چاپ و بڵاوی بکەمەوە.

[1] عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و رۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٢٤.

[2] سەردەمی رەخنە، ژمارەی یەکەم، لە دەنگی زمانەوە بۆ بێدەنگی مانا، بەختیار عەلی، لاپەڕە ٢٥.

[3] عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و رۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٢٧.

[4] عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و رۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٢٩.

[4]. کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، نیوسەدە تێکۆشان، عەبدوڵڵا حەسەن زادە، لاپەڕە ٢٥٦.

[5] لاوان، گۆڤار، ژمارە ٢٥، دوکتور قاسملوو، شۆڕشگێری راستەقینە، رامبود لوتفپووری، لاپەڕە ٢٥.

[6]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٣١.

[7]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٣١.

[8]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٣٢.

[9]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٣٦.

[10]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٤٢.

[11]چل ساڵ خەبات، لاپەڕە ١٠، پەراوێزی لاپەڕە، چاپی دووهەم، دوکتور عەبدولرەحمان قاسملوو.

[12]"پاشکۆی تێکۆشەر"، ژمارە ٢٧، لاپەڕە١٠. ساڵی ١٣٦٨. نێوەڕۆکی ئەم پاشکۆی تێکۆشەرە دەقی وتارێکی شەهید دوکتور قاسملووی نەمرە کە لە ژێر ناوی مێژووی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا چاپ بووە و پێش شەهید بوونی دوکتور قاسملوو ئەو وتارە وەك وانە لە پۆلەکانی کادریدا دەگوترایەوە.

[13]"پاشکۆی تێکۆشەر"، ژمارە ٢٧، لاپەڕە١١. ساڵی ١٣٦٨.

[14]"پاشکۆی تێکۆشەر"، ژمارە ٢٧، لاپەڕە١٢و ١٣. ساڵی ١٣٦٨.

[15]"پاشکۆی تێکۆشەر"، ژمارە ٢٧. ساڵی ١٣٦٨.

[16]کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، نیوسەدە تێکۆشان، عەبدوڵڵا حەسەن زادە، لاپەڕە ٢٨٦.

[17]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆلی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٦٠ و ٦١.

[18]گۆڤاری ئایین، ژمارەی یەکەم، ساڵی یەکەم، ل٢٥،مووسێ غەنی نژاد، دیارە ئەم وتارە لە گۆڤاری لاوانی ژمارە ٢٥یشدا چاپکراوە کە ڕێبوار ئیبراهیم زادیان وەری گێڕاوە.

*. شیاوی ئاماژەیە ئەم وتارە بەشێکی یەکجار کورتی لێکۆڵینەوەیەکی سیاسی، مێژوویی و فیکرییە سەبارەت بە حیزبی دیموکراتی کوردستان کە ڕەنگە لە توێی دوو بەرگدا چاپ و بڵاوبکرێتەوە. هەروەها جێی خۆیەتی باسی ئەوەش بکەین کە لەو بەرهەمەدا باسی زۆر لایەن و

رەهەندی دیکەی کەسایەتییە بەرزەکانی حیزب کراوە کە بۆ زیاتر تێگەیاندنی ئەم بابەتە یارمەتیدەر دەبن.

[19]"پاشکۆی تێکۆشەر"، ژمارە ٢٧، لاپەڕە٢٤. ساڵی ١٣٦٨.

[20]راگەیەنداروی کۆمیتەی ناوەندیی، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران — ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ، لە سەر کۆتایی هاتنی کۆنفرانسی چوارەم.لاپەڕە ١٥.

[21]٥٠ ساڵ خەبات، جەلیل گادانی، بەرگی دووهەم، چاپی دووهەم، لاپەڕە، ٢٩ و ٣٠.

[22]خەباتخوازیی کورد، کریس کۆچێرا، وەرگێڕانی ئاسۆ حەسەن زادە، ساڵی ١٩٩٩، ل ١٠٥

[23]خەباتخوازیی کورد، کریس کۆچێرا، وەرگێڕانی ئاسۆ حەسەن زادە، ساڵی ١٩٩٩، ل١٠٥

[24]خەباتخوازیی کورد، کریس کۆچێرا، وەرگێڕانی ئاسۆ حەسەن زادە، ساڵی ١٩٩٩، ل١٠٥

[25]خەباتخوازیی کورد، کریس کۆچێرا، وەرگێڕانی ئاسۆ حەسەن زادە، ساڵی ١٩٩٩، ل ١٠٧.

[26]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆڵی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٨٨.

[27]عەبدولڕەحمان قاسملوو ژیان و ڕۆڵی سیاسی لە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورددا، نامەی ماستەر هوشمەند عەلی مەحمود،٢٠٠٦، لاپەڕە ٩١.